

Етнографија Срба у Мађарској 6.
Magyarországi szerbek néprajza 6.

Уредник: **Борислав Рус**

Сзеркештő: **Rusz Boriszláv**

Будимпешта 2011. Budapest

Садржај – Tartalom – Contents

- Станислава Ђенеш Екбауер 7 Крсна слава у Батањи
 Stanislava Gyenes Eckbauer „Krsna slava” – szerb családi ünnep
 Stanislava Gyenes Eckbauer „Krsna slava” – Serb family feast
- Боривој Рус 22 „Где је Србин – ту је слава”
 Borivoj Rus „Krsne slave” – a szerb családok ünnepe. – A
 „svečar” megünneplése Deszken.
 Borivoj Rus: „Krsna slava”: the Serb family feast
 Celebrating „svečar” in Deszk – Deska
- Мира Џорлев 29 Божићни обичаји у Сантову
 Mira Džorlev Szerb karácsonyi szokások Hercegszántón
 Mira Džorlev Serb Christmas customs in Hercegszántó – Santovo
- Душан Дрљача 40 Породична икона светог Трифуна
 Dušan Drljača Szent Trifun, egy családi ikon
 Dušan Drljača Saint Tryphon, a family icon
- Ђуро Франковић 49 Богови у крошњи дрвећа
 Đuro Franković Falombban ülő istenek
 Đuro Franković Gods in foliage
- Ђуро Франковић 58 Свети Никола алоперсонаж Велесов
 Đuro Franković Szent Miklós, Veles szláv pogány isten szerepeinek
 átvevője
 Đuro Franković Saint Nicholas, bearer of the roles of Veles, the Slavic
 pagan deity
- Мишо Мандић 81 Жетва и дужијанца у Чавољу
 Mišo Mandić Aratás és a „duzsijanca” – bunyevác aratási népszokás
 Csávolyon
 Mišo Mandić Harvest and „dužijanca” – a Bunjevac folk custom at
 harvest in Csávoly – Čavolj
- Марија Илић 98 Сад од наши деца ми се радујемо да колко
 матерњег језика скупу и научу: чипска говорна
 заједница и процес замене језика
 Marija Ilić A szigetcsépi szerb közösség és a nyelvcsere kérdései
 Marija Ilić: The Serb community in Szigetcsép-Čip and language
 shift
- Милеса Стефановић-Бановић 121 Свакодневни живот Срба у Угарској на основу
 записа у рукописима Сентандрејске збирке
 Mileša Stefanović-Banović A magyarországi szerbek mindennapi élete a
 szentendrei szerb egyházi levéltár kéziratos
 gyűjteménye alapján
 Mileša Stefanović-Banović The everyday life of Serbs in Hungary
 on the basis of the manuscript collection of the Serb
 Ecclesiastical Archives in Szentendre – Sentandreja

- Ласло Шашвари 135 Подунавски Срби
Sasvári László A Duna-menti szerbek
Sasvári László Serbs along the river Danube
- Милан Дујмов 144 Православне породице Фелдвара у 18. и 19. веку
Dujmov Milán Pravoszláv családok Dunaföldváron a 18 és a 19. században
Milan Dujmov Orthodox families in Dunaföldvár in the 18th and 19th century
- Татјана Новаковић 180 Моји преци, оптанти из Доње Нане
Tatjana Novaković Őseim, alsónánai kivándorlók
Tatjana Novaković My ancestors, emigrants from Alsónána – Donja Nana
- Др Данило Урошевић 187 Срби у Табану
Danilo Urošević Szerbek a Tabánban
Danilo Urošević Serbs in Tabán – Taban
- Цвета Вуковић 209 Ђаци о српским народним обичајима
Cveta Vuković Felmérés a szerb népszokásokról a budapesti szerb gimnáziumban a 2010/11-es tanévben
Cveta Vuković A survey about Serb folk customs in the Serb Grammar School in Budapest in the 2010/2011 school year
- Душан Дрљача 223 Истрајавање у завичајном идентитету: Секелји (Сикулџи) из Ердџа у Војловици код Београда (1883–2008)
Dušan Drljča Szülőföld, megmaradás és identitás: – erdélyi székelyek a Belgrád melletti Hertelendyfalva – Vojlovicán (1873 –2008)
Dušan Drljča Homeland, survival and identity
Transylvanian Székely people in Vojlovica-Hertelendyfalva near Belgrade (1873–2008)
- Др Мишо Мандић 242 Дидин салаш
Mišo Mandić: Didin salaš – Magyarpám tanyája
Mišo Mandić: Didin salaš – My grandfather's farmstead
- Предраг Степановић 257 О говору Буњеваца у селу Чаволју у Мађарској
Душан Дрљача 262 Етнографија Срба у Мађарској 5., 2006
- Милеса Стефановић-Бановић 267 Прилог проучавању порекла и прошлости Срба у Мађарској
- Предраг Степановић 271 Приказ збирке о Табану
- Стеван Бугарски 273 О српском селу којег више нема
- Стеван Бугарски 277 Писање и дописивање сантовачког летописа

Сад од наши деца ми се радујемо да колко матерњег језика скупу и научу: чипска говорна заједница и процес замене језика*

Место Чип (мађ. Szigetcsép) се налази на дунавском острву Чепел (мађ. Csepel-sziget), 30 км јужно од Будимпеште. Све до Другог светског рата, српска говорна заједница у Чипу функционише као затворена, вишеструко повезана друштвена мрежа, у којој се практикује сеоска ендогамија и користи српски као основни комуникативни кôд. У послератном периоду, након корених друштвених промена, долази до отварања заједнице и почетка замене језика. У наредним одељцима представићу историју Чипа (1), затим основне одлике друштвене мреже чипских Срба (2), податке о антрополоингвистичким теренским истраживањима (3), карактеристике чипске говорне заједнице (4), као и транскрипте који илуструју однос говорника према вишејезичности, одржању и замени језика (5).

1. Историја

Место данашњег Чипа се у средњовековним документима помиње као Свети Михаило (мађ. Szent Mihály), које насељава мађарско католичко становништво (исп. Pesty [1864] 1984: 80–83).¹ По садашњем називу први пут се помиње као Cséptelek 1283, а убрзо после тога постаје власништво часних сестара будимског двора (исп. Szigetcsép web). Постоји податак да су се становници Чипа 1541. године повукли у оближње насеље Тукуљу и одатле наставили да обрађују своје земље, вероватно склањајући се с пута турској војсци која те године заузима ужу Угарску (Pesty *н. д.*). У турском попису 1559. године, помиње се као Csérány у Будимском пашалуку, чији становници плаћају најмањи порез. Село је затим остало без становника, припало султановим поседима и остало ненасељено током XVII века (исп. Szigetcsép web).

Крајем XVII века опустели Чип насељавају Срби, који су били настањени источно, на десној страни Малог Дунава, у месту које Чипљани и данас колоквијално зову Старо Село (исп. Pesty *н. д.*). Порекло и разлог њихове миграције у Угарску нису познати, али се зна да су у околину Чипа доспели још почетком XV века за време краља Жигмунда Луксембуршког, и то идући или пловећи уз Дунав (Pesty

* Рад је настао у оквиру пројекта Балканолошког института САНУ „Етничка и социјална стратификација Балкана“ (бр. 148011) који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије. Теренска истраживања је финансијски помогла Српска самоуправа Будимпешта.

¹ Историچار Фриђеш Пешти је 1864. сакупио микротопониме у 25.000 места у Пештанско-Пилишко-Шолтанској жупанији (мађ. Pest-Pilis-Solt-Vármegye) у Мађарској на језицима које користе становници тих места. У ту сврху је саставио упитник и превео га на мањинске језике, а у скупљању грађе му је помогла локална администрација. У збирци се могу наћи подаци и микротопоними српских и других словенских места на Чепелском острву (Чип, Ловра, Српски Ковин, Сентмиклош, Тукуља). Иако је прикупљена 1864, збирка није била запажена све до 1980. (исп. Hajdú 2006).

н. д.). Међу чипским Србима постоји усмена предаја о три места која су насељавали. Према тој предаји, прво су се населили у месту крај Великог Дунава, али су га напустили због честих поплава. Одатле се селе у поменуто Старо Село, где заједно живе српска и мађарска заједница, и где су биле подигнуте једна крај друге православна и католичка црква (исп. Pesty *н. д.*; Илић 2010). Старо Село такође напуштају због честих поплава и селе се у данашњи Чип. Будући да се пресељење дешава у исто време кад и Велика сеоба, и да је динамика насељавања српских и јужнословенских миграната била таква да су новопридошли долазили у већ постојећа српска (или јужнословенска) насеља, може се претпоставити да се заједница формирала спајањем староседелаца из Старог Села и миграната из Велике сеобе. У прилог мешавине више миграционих група сведочи и чипски варијетет који представља спој екавских говора војвођанског типа са јекавским и косовско-ресавским.

Према земљишним књигама, у XVIII веку у Чипу плаћа порез 20–15 породица, за које се може претпоставити да су већином српске: 1699. (22), 1701. (19), 1703. (23), 1715. (11), 1728. (15) (исп. Pesty *н.д.*, 83). Чипски Срби подижу 1726. године на месту поплавлене цркве у напуштеном Старом Селу дрвени крст, офарбан у црвено и украшен иконом (исп. Pesty *н. д.*). Више од два века се одржавала литија из Чипа до крста у Старом Селу, на дан светог Николе Летњег, 22. маја, коме је срушена црква била посвећена. Литије престају тек 60-их година, када је стари крст срушен а на месту Старог Села подигнуто викенд-насеље. Чипљани старије генерације чувају усмено сећање на те комеморативне литије, у којима су и сами учествовали (исп. Илић 2010).

За чипске Србе је све до 1770. године био надлежан оближњи српски манастир у Ковину (мађ. Ráckeve), а од постављања камена-темелца за православну цркву у Чипу 1768. године, Чипљани добијају сопственог пароха (Pesty *н. д.*; исп. Слика 1, 2).²

У прошлости је друштвена мрежа српских заједница на острву Чепел и дуж Дунава била гушћа, а културни контакти и међуетнички бракови су остваривани и са 'рацким' заједницама и бугарским мигрантима (Szilágyi 2006; Сикимић 2007; Sikimić 2009).

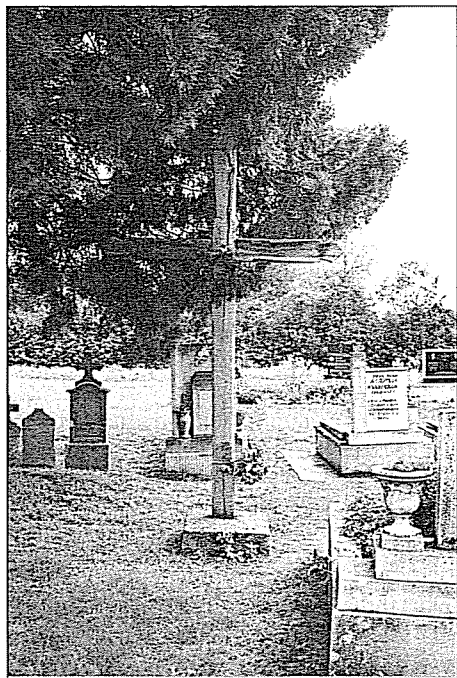
Немци су у Чип колонизовани око 1750. године, углавном из околине Нирнберга и Витемберга, и са собом су донели културу виноградарства. Марија Терезија подиже католичку цркву 1755. године.³ За време двојне Аустро-Угарске монархије село је доживело привредни и културни процват: изграђени су вртићи, школе, млин, кредитна задруга. У пољопривреди је највише развијано виноградарство, ратарство, баштованство, а гајена је и стока. Близина Будимпеште повољно је утицала на развој пољопривреде, јер су многи сељаци на градским пијацама продавали своје производе. Збирка топонима из XIX века, показује да чипски Срби и Немци тада имају посебне, паралелне системе микропонима на српском односно немачком језику (исп. Pesty *н. д.*; Стефановић 1993, 2003). Због близине Дунава,

² Црквене матичне књиге постоје од 1752. године, а инвентар је из 1774. године; торањ је изграђен тек 1828. године (исп. Pesty *н. д.*; Szigetcsép web).

³ Католичка црква је посвећена св. Терези, а у њој се налазе реликвије и документи којима се успоставља континуитет са претходним католичким црквама у овом месту: на главној олтарској слици је Свети Михаило као знак да је некада место било посвећено светом Михаилу, а у цркви се налази и слика Богородице, за коју се тврди да је била олтарска у католичкој цркви Старог Села. Слика се сматра чудотворном и посећивали су је бројни ходочасници (Pesty *н. д.*, 83).

Српска црква у Чипу посвећена
св. Стефану Дечанском

Православно гробље
у Чипу

Чип и околина су често страдали у великим поплавама (1838, 1878, 1940. и 1956) и пожару (1870) (исп. Szigetcsép web).

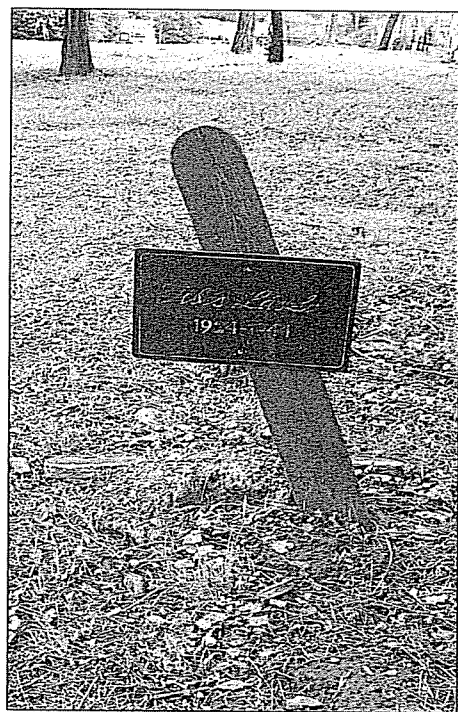
Све до Другог светског рата, простор села је био подељен по етно-конфесионалном принципу на православни и католички односно 'српски' и 'швапски' део. У средишту српског дела се налазила православна црква посвећена св. Стефану Дечанском и православно гробље; ту су углавном биле куће и имања српских становника, српска школа и 'бирцузи', и ту се одвијао већи део социјалног живота српске заједнице. Граница између два дела села је била маркирана православним дрвеним крстом, који је истовремено био и ритуално и гранично место до кога су долазиле српске литије и опходни обреди (исп. Слика 3). У време заједничког живота Срба и Немаца, *lingua communis* је био немачки (тј. у језику Чипљана 'швапски'), а према исказима саговорника из Чипа, припадници српске заједнице су њиме владали боље него мађарским. Поред католика и православаца, у селу су живели и малобројни Мађари протестанти, а њихов број се повећао након Другог светског рата.

За време Првог светског рата, из Чипа је било регрутовано 500 мушкараца, од којих је 58 погинуло (Szigetcsép web). У периоду након Првог светског рата, долази до масовне оптације српског становништва у Краљевину СХС: оптанци из Чипа су пресељени у Бачки Брестовац, а српска заједница се након тога смањила за 18%.⁴ Ипак, депопулација чипске заједнице након оптације је била значајно

⁴ Према државном попису из 1920. године бележи се 299 чипских Срба, а 1938. године 245; исп. Маловић 2006; Чобан 1981 цит. према Прелић 1995.

Православни дрвени крст који стоји између 'српског' и 'швапског' дела

Мађарски војник сахрањен на чипском православном гробљу

мања у односу на друге српске заједнице, у којима је дошло до смањења популације за више од 50% (нпр. Сентандреја, Помаз, Чобанац).

Током Другог светског рата, село је претрпело велике људске и материјалне губитке: бомбардована је локална фабрика аутомобила, што је довело од масовног страдања, а почетком октобра 1944. линија фронта је ишла управо кроз Чепелско острво и Чип. Борбе између Црвене армије и немачко-мађарских снага су трајале недељама, а већина становника Чипа је привремено расељена у Дунакишваршањ (мађ. Dunakisvarsány; исп. Szigetcsép web). Артиљерија немачко-мађарских снага је била смештена у звонику православне цркве, те је она током сукоба била доста оштећена. Поред осталог, Чипљани старије генерације чувају сећање на погибију једног мађарског војника у дворишту православне цркве. Тог војника су сахранили на свом гробљу, упркос тадашњим обичајима да се у православном гробљу не сахрањују католици (исп. Слика 4).

На крају рата 1944. године, из Чипа је одведено око 250 становника на две године принудног рада у Украјину (тзв. *маљенки робот*), а 1945. године интерниране су 24 породице које су оптужене да су сарађивале са нацистичким властима у логор Кирајрет (мађ. Királyrét) (исп. Szigetcsép web). Из Чипа је у мају 1946. године, протерано 464 говорника немачког језика и исељено у Баварску и источну Немачку, тј. више од две трећине локалног немачког становништва, а у њихове куће је насељено више од 500 Мађара из Мезекевешда у северној Мађарској (мађ. Mezökövesd), Керешладања у југо-источној Мађарској (мађ. Körösladány) и Сло-

вачке (исп. Szigetcsép web).⁵ Насељавање Мађара и општа модернизација друштва, нарушила је територијалну сепарацију у селу: Мађари се насељавају и у 'српски' део, а Срби почињу да купују куће у 'швапском' селу.⁶ Такође, етничка структура села је значајно промењена.

Након Другог светског рата, земљиште и црквена имовина су национализовани, основана је „леђиновска” пољопривредна задруга (1952), која касније постаје део задруге Чепелског острва (1970). Затим, укинуте су вероисповедне школе, а 1949. је основана државна тзв. јужнословенска окружна школа у Помазу. Од тада су се ђаци из Чипа школовали у Помазу или су учили српски као посебан предмет у мађарској основној школи (Чобан-Симић 1994: 83). На острву Чепел развијена је индустријска и фабричка производња (метала, нафте, муниције, мотоцикала), а многи Чипљани се запошљавају у околним фабрикама. Због близине Будимпеште и добрих саобраћајних веза, острво Чепел функционише као приградска будимпештанска зона. Након демократских промена, враћена је денационализована имовина претходним власницима. Нова, модерна реформатска црква и Споменик јединству три вере (католичкој, православној и реформатској), подигнути су 2000. године.

На првим мањинским изборима 1994. године, основане су немачка и српска мањинска самоуправа. У просторијама некадашње српске основне школе, основан је Српски клуб „Вук Караџић”, који служи за одржавање породичних и сеоских прослава и разних културних садржаја. На основу прегледа из 1994. године у Чипу је било 7 деце у вртићу и 17 деце у школи обухваћено неком врстом наставе на мањинском српском језику (Ружин 1994: 74). Новије податке о броју деце и ученика из Чипа који похађају мањинску наставу нисам успела да нађем. Након демократских промена у земљи, заједница чипских Срба се побратимила са бачким селом Стапаром, а међусобне посете и дружења Чипљана и Стапараца постају редовни.

2. Друштвена мрежа

У послератном периоду, у Чипу је најбројнија мађарска заједница, затим немачка, док је српска заједница у сталном демографском опадању, и од 1980. године не прелази 5% укупног становништва (исп. Табла 1).⁷

⁵ После Другог светског рата, према одлукама Потсдамске конференције (1945) немачко становништво је проглашено колективним кривцем, изгубило је сва грађанска права, а под совјетском директивом долази до масовног прогона етничких Немаца из централне и југоисточне Европе. У периоду 1944–1948. године најмање 12 милиона етничких Немаца (нем. Volksdeutsche) било је протерано из својих домова, највише из Пољске и Чехословачке, и транспортовано у Немачку. У томе учествује и Мађарска, из које се током 1946. и 1947. године исељава око 200.000 Немаца, што је чинило око половине укупне њене немачке популације. Прве на листи су биле оне немачке породице које су подржале на било који начин, активно или само потписима пронацистичке организације током рата, нпр. Volksbund, Waffen SS (Апор 2004: 33–34; Tóth 2005; Илић 2008).

⁶ Према исказима саговорника из Чипа, у Чип су се касније вратили Немци исељени у источну Немачку, што није био случај са Немцима који су исељени у Баварску.

⁷ Подаци су добијени захваљујући љубазности гоподина Јаноша Векаша (János Vékás) са Института за етничке и националне мањине у Будимпешти (исп. Népszámlálás).

Табла 1. Српска мањина у насељу Чип према мађарским државним пописима 1980–2001.

година	становни.	српска мањина: број		српска мањина: проценат	
		језик	национ.	језик	национ.
1980	2.638	149	114	6,29	4,81
1990	2.184	127	103	5,82	4,72
2001	2.317	83	87	3,58	3,75

Да би се објасниле корените језичке и друштвене промене које су захватиле српску заједницу, потребно је увести аналитичке концепте друштвених оквира (фр. *cadres sociaux*) и друштвене мреже (енг. *social network*), између којих постоји висок степен корелације. У социолошкој литератури је уочена важност друштвених оквира у организацији свакодневног искуства у генерисању памћења заједнице и у наступању заборава (исп. Goffman 2000). У Мађарској, након Другог светског рата долази до значајне смене друштвених оквира, која се одражава у: секуларизацији, урбанизацији и индустријализацији друштва у коме мађарски постаје језик школства, радног места и предуслов вертикалне социјалне мобилности.

Од досељавања до Другог светског рата, тачније до 50-их година XX века, у чипској српској заједници као главна конзервативна снага функционише локална, затворена и густа друштвена мрежа, у којој су чланови вишеструко повезани: језички (у алоглотском окружењу мађарског и немачког), религијски (у већинској католичкој средини), сеоском ендогамијом и рођачким везама, суседством, типом културе и занимања (традиционална култура и пољопривреда), и засебним институцијама (школа, црква, клуб, 'бирцуз').⁸

Подаци о склапању бракова у Чипу током XX века, показују да су све до раних 50-их година (1896–1952) влада сеоска ендогамија: у скоро 70% свих бракова оба супружника српског етничитета, рођена у Чипу, што је посебно значајан податак када се има у виду малобројност заједнице. То значи да су, слично као и у другим српским местима у Мађарској, практиковани и бракови између сродника у трећем колелу (исп. Прелић 1995: 100). Даље, до 50-их година, у 83,1% бракова супружници су Срби из Мађарске, а 97,6% бракова је између припадника православне вере, исп Табла 2.⁹

⁸ Битне карактеристике друштвених мрежа су: затвореност / отвореност (сви чланови се познају / не познају), вишеструка повезаност између чланова / повезаност по само једној основи (нпр. сродство, суседство, пријатељство, институције, итд.), као и густина (учесталост) контаката (Milroy 1987).

⁹ У црквеном дискурсу се као „чисти“ категоризују бракови између православаца, што се види у белешкама свештеника, нпр. „У 1919. години склопљено је 9 чистих бракова“ (исп. Матица венчаних).

Табла 2. Подаци о браковима склопљеним у српској цркви у Чипу на основу Матичне књиге венчаних 1896–2007.¹⁰

период	1896–1913.	1916–1952.	1952–2007.
укупно	35 (100%)	60 (100%)	31 (100%)
оба с. из Чипа	22 (63%)	42 (72,4%)	7 (22,5%)
један с. Србин) Српкиња	7 (20%) (из Мађарске: Ловра, Рац Алмаш, Чобанац)	13 (22,4%) (11 из Мађарске: Ловра, Чобанац, Рац Алмаш; 1 из Темишвара; 1 из Србије)	7 (22,5%) (из Мађарске: Ловра, Бата, Медина, Липова, Калаз)
један с. правосл. Бугарин	3 (8,5%)	3 (5,2%)	
један с. друге вере	3 (8,5%) (католикиња Рацкиња из Ерчина; католикиња Мађарица; католик српско- мађарског порекла)		17 (54,85%) (12 са католицима; 2 са реформати- ма; 1 са унијатом; остали су верски неодређени)

Промене у сфери школства, занимања и суседства, одразиле су се и на структуру породице. Тек након 50-их година, као што показује Табла 2, српска заједница се отвара ка егзогамији, и од тада до данашњих дана број бракова са припадницима других вера прелази половину свих склопљених бракова.¹¹

Слични подаци се могу наћи и у истраживањима других српских заједница у Мађарској.¹² У том смислу је интересантан налаз Младене Прелић да су током XVIII и почетком XIX века у Мађарској, углавном склапани бракови између припадника разних српских заједница. Сеоска ендогамија почиње тек 30-их година XIX века и наставља се у првој половини XX века. (исп. Прелић 1995: 100). Зашто је у првој половини XIX века у Мађарској дошло до затварања српских сеоских заједница у своје оквире, остаје отворено питање.

3. Теренско истраживање српске говорне заједнице у Чипу

Култура и језик српске заједнице у Чипу су били предмет теренских антропололингвистичких истраживања сарадника Балканолошког института САНУ 2001. и 2008 године.¹³ Полазна основа је био етнолингвистички упитник Ане Плотњи-

¹⁰ Подаци у Табли 2 се пре свега односе на удају чипских жена, јер је обичај код Срба у Мађарској да се жене венчавају у својој матичној цркви. Одлука да 50-те поставим као границу мотивисана је емпиријским подацима: наиме, све до раних 50-их влада строга сеоска ендогамија. Матична књига венчаних (1896–2007) из Чипа се у време мог теренског боравка налазила код оца Радована Савића у Ловри, будући да је он био и ловрански и чипски свештеник. Овом приликом му се захваљујем што ми је омогућио увид у црквену документацију.

¹¹ У Матичним књигама се дају подаци о религијској припадности, док подаци о етничитету изостају.

¹² Исп. податке за Ловру, Прелић 1995: 99; за Помаз, Калаз, Сентандреју, Чобанац, Будимпешту исп. Косовац 1910 цнт. према Прелић 1999.

¹³ Материјал се чува у Аудио-архиви Балканолошког института САНУ, а архива свих снимљених говора из Мађарске садржи око 150 сати аудио-материјала. Истраживачки тим чинили су Биљана Сикимић, Марија Вучковић, Марија Илић. Током првог теренског боравка, 2001. (18–21. IX), истраживани су Чип и

кове, који следи обичајни животни и календарски циклус, а садржи и теме из фолклора, демонологије и митологије (Плотникова [1996] 2009). Међутим, упитник је модификован и проширен темама из социолингвистике (употреба језика, однос према језицима), аутобиографије саговорника, усмене историје, социологије и др. Због своје отворености за дигресије саговорника и комуникативни контекст, чипски интервјуи се могу сврстати у тип квалитативног полу-структурираног интервјуа (Сикимић 2003, 2005; Илић 2003). Интервјуи су углавном уговорани унапред преко познаника или телефоном, а одвијали су се или у просторијама српског клуба у Чипу „Вук Караџић” или у породичним домовима Чипљана.¹⁴

Током истраживања, у Чипу је разговарано са 28 саговорника, што представља више од 30% чипске популације која се према Попису 2001. изјаснила да има српски етничитет.¹⁵ Међу саговорницима највећи број чине жене 68% (19), а мањи мушкарци 32% (9). Годиште саговорника се креће од 1911. (најстарији) до 1989. (најмлађи): ипак, 80% чине припадници најстарије генерације, тј. оних који су рођени између два светска рата (1919–1940).

Саговорнике који припадају генерацији рођеној пре Другог светског рата повезује неколико значајних карактеристика: сви су завршили српску основну вероисповедну школу, а мањи број и мађарску средњу или вишу школу; скоро 95% припадника старије генерације је склопило етнички ендогамне бракове, а већина њихове деце се налази у међуетничким браковима; сви су симетрични билингвали, а њихова деца су углавном говорници са ограниченим знањем српског. Према томе, једино су припадници старије генерације у Чипу компетентни говорници српског (енг. *fluent speaker*), што значи да контролишу све језичке нивое, и могу да произведу сложене наративе.

Припадници старије генерације искусили су, дакле, драстичну смену друштвених оквира и промену друштвене мреже: у детињству и младости имају искуство живота затвореној мрежи са доминантним моделом патријархалне, традицијске културе, конфесионално-етничке ендогамије и српским као основним комуникативним кодом. С друге стране, у зрелом добу имају искуство живота у заједници која напушта традиционалне културне моделе, већински практикује егзогамију а мађарски постаје доминантни комуникативни код.

4. Говорна заједница

У претходном делу рада је указано да је друштвена мрежа Срба у Чипу након Другог светског рата прошла корениту промену у готово свим сферама. Промене унутар друштвене мреже суштински су повезане са променама у употреби језика, као што су то бројна истраживања показала (исп. Gal 1979; Vučković 2004; Вучина Симовић, Филиповић 2009).

Припадност говорној заједници подразумева регуларност унутаргрупне вербалне интеракције, разлику у употреби језика у односу на вангрупну комуникацију, локално (подразумевано) знање о начину на који језички избор и варијација

суседна Ловра; након тога, насеље Медина у Толни (6–10. XII 2002), насеља Вилањ, Липова, Мађарбоја у Барањи (5–9. XII 2003). Теренска истраживања су обновљена 2008. и обухватила српске заједнице у Чипу, Сентандреји, Чобанцу, Ловри, и католичку, 'рачку' заједницу у Тукуљи. Поред материјалне подршке истраживањима коју је обезбедила Српска самоуправа Будимпешта, драгоцену помоћ истраживачима су пружили Катница и Борислав Рус. Овом приликом им се срдачно захваљујем.

¹⁴ Резултати антропололингвистичких истраживања у Чипу могу се наћи у Илић 2008, Илић 2003, 2005, 2009; Пић 2008, 2010; Сикимић 2003, 2004; Sikimić 2009.

¹⁵ У Чипу је снимљено: 52 сата аудио-материјала, 6 сати видео-материјала и 200 фотографија.

индексирају социјални идентитет говорника (генерацију, занимање, политичке погледе, социјалне везе, идентитет и др.) (Gumperz [1968] 2009: 66).¹⁶ Када се примени на Србе из Чипа, овај концепт је делимично проблематичан, јер само припадници старије и средње генерације могу активно учествовати у билингвалној говорној интеракцији, док млађи говорници припадају групи терминалних говорника (енг. *semi-speakers, low-proficiency speakers, terminal speakers* исп. Dorian 1981).

Важна карактеристика говорне заједнице јесте говорни репертоар, који се дефинише као укупност дијалекатских и стилских варијаната које говорници регуларно користе, а које у случају вишејезичних заједница укључују и различите језичке кодове (Gumperz 1964: 140). Говорни репертоар старије генерације Срба из Чипа укључује сет могућих језичких избора од стандардног до локалног мађарског и од стандардног до локалног српског, као и лимитирано знање локалног немачког и бугарског варијетета.¹⁷ До Другог светског рата, говорни репертоар се као и код многих традицијских заједница диференцирао према полу (исп. Vičković 2004; Вучина Симовић, Филиповић 2009): мушкарци су као мобилнији знали више контактних језика, док су жене биле везане за кућу и углавном говориле српски и мало контактнoг немачког, док мађарски скоро да и нису знале. Након 50-их година XX века, мађарски постаје први језик, а српски језик којим се ређе и несигурније говори. Лабаву друштвену мрежу, која одликује чипску заједницу у садашњем тренутку, обележава изразита хетерогеност комуникативних конвенција.

3.1. Чипски варијетет

Чипски варијетет карактерише скоро пет векова изузетно велике виталности, затим мешавина и хибридноста црта разних дијалеката и форме које су настале у вишевековном контакту са немачким и мађарским језиком. Дијалектолошка истраживања су показала да припада поддијалекту шумадијско-војвођанских говора, тзв. говорима у околини Будимпеште.¹⁸ Будући да постоје детаљни описи говора у околини Будимпеште (Ивић [1956] 1985; Ivić 1966; Степановић 1994, 2000), као и посебни дијалектолошки радови посвећени говору у Чипу (Николић 1993; Стефановић 1993, 2003), осврнућу се само на најзначајније црте.¹⁹

Говори у околини Будимпеште представљају мешавину екавских говора војвођанског типа са јекавским и косовско-ресавским говорима (Ивић [1956] 1985: 80). Говорно мешање указује у ствари на спајање више мигрантских група у овим насељима. Овај језички контакт се одразио на троструки рефлекс „јата” (е, и, је),

¹⁶ Чланови неке говорне заједнице нису униформни, тако да се она може одредити и као организована разноврсност коју на окупу држе заједничке нормe и аспирације. Говорне заједнице могу варирати од малих које одликује комуникација „лицем-у-лице“ (нпр. породица, круг пријатеља) до замишљених, као што су етничке и националне.

¹⁷ *Стандардни и нестандардни варијетет* користим као ознаке за статусно и структурно различите дијалекте једног језика (исп. Filipović 2009: 14). Као што истиче Сузан Гал, не треба мислити да ознаке „локални“ и „стандардни“ денотирају одвојене лингвистичке ентитете и одвојене структурне системе, већ пре стилистичке варијације као што је то случај са стилистичким варијацијама у монолингвалним заједницама (Gal 1979: 68).

¹⁸ Ту спадају говори свих српских заједница јужно и северно од Будимпеште (Пантелија, тј. стари део данашњег Дунајувароша, Аљмаш, Бата, Српски Ковин, Ловра, Чип, Калаз, Помаз). Изузетак је говор Чобанца, чија је дијалекатска основа косовско-ресавска, и Сентандреје и Будимпеште, чије говоре треба посматрати у светлу урбане дијалектологије.

¹⁹ Дијалекатски опис говора Чипа ипак има озбиљне недостатке, јер је рађен на основу снимљеног говора само једног саговорника, при чему аутор описа није аутор снимка нити је боравио у Чипу (исп. Николић 1993).

а специфичност у односу на шумадијско-војвођанске говоре је заправо у великом броју јекавизама. Наиме, у тренутку мешања говор са шумадијско-војвођанском основом био је или већински или је уживао већи друштвени престиж, па су екавске форме превладале. Очевидни јекавизми су свесно елиминисани, тако да се готово нигде није очувао рефлекс *-ије* или *-је*, док се одржао један део скривених јекавизама као јотована варијанта (*л, т, д*), тј. у формама које говорници више не препознају као јекавске (Степановић 1994: 134; Ivić 1966: 194). У Чипу доминира екавски рефлекс јата, а икавизми су такође бројни и одговарају стању у стандардном језику, односно у војвођанским говорима (испред „ј”, нпр. *сијали, смијали, гријали*; упитни прилог *ди*) (Николић 1994: 144). У језику чипских Срба, јавља се предлог *прије*, што Ивић у тумачи аналошким икавизмом према компаративу придева типа *старије* (Ivić 1966: 194). Јекавизми су ређи него, на пример, у Ловри, и посведочени су углавном у примерима са јекавским (најновијим) јотовањем: *ћев, ћела, отићеду, дигоћ, кадгоћ, штогоћ* (Николић 1993: 144; Степановић 1994: 134). У Чипу сам забележила и ретке форме са рефлексом *-је* (нпр. *хтјела*).

Акцентски систем је новоштокавски, а силазни акценти се преносе на проклитику релативно често. Утицај мађарског се примећује у промени узлазних акцентата силазним. (Николић 1993: 138). Изговор африката *ћ* и *ђ* је као и у већини српских говора у околини Будимпеште под утицајем мађарског *tu* и *gy*, дакле изговарају се без африкације као палатални пловиви: *т’* и *д’* (нпр. *вет’, израд’ено, кит’ени, кудгод’*). Такође, чест је изговор меког *ч*, вероватно под утицајем мађарског *cs* (нпр. *прич’али, веч’е*). За говоре у Чипу је особена још једна контактна појава иначе раширена у будимпештанској зони: под утицајем мађарског, у којем нема вокалских група, уместо *-о* насталог на крају слога од *-л* јавља се *-в* (нпр. *знав, долазив, ћев, сев, јев, звав*); поред тога јављају се дублетно и облици са дугим *-о* (нпр. *разумо, усто*) и са *-ио* (нпр. *осетио, решио*).

У лексици су заступљени турцизми и германизми који одговарају стању у војвођанским дијалектима (нпр. турцизми – *ћуприја, ћувегија, пенџер, мијана, пенџер, ојак, пешкир, комшија, дућан, сокак, чарана*; германизми – *фашанге, бирџуз, фирангле, хајзла*). Између мађарских позјамљеница могу се разликовати мађаризми који су уобичајени у војвођанским дијалектима (нпр. *руво, рогољ, шантати*) и мађаризми новијег порекла, посебно из материјалне културе и администрације (нпр. *танаћ* ’општина’, *емелет* ’спрат’, *вонат* ’воз’, *овода* ’вртић’, *корхаза* ’болница’). Као и другим војвођанским говорима, придев *здраво* се користи у прилошком значењу ’много’ (нпр. *Здраво давно било, Здраво добар био*); глагол *донети* у значењу ’довести’, *стојати* у значењу ’боравити’; старословенизам *деран* у значењу ’дечко’.

Утицај мађарске синтаксе се огледа у бројним конструкцијама: конструкције са везником *да* под утицајем мађарског *hogu* (*Знав је да шта је у цркви; Пазили смо да како стари певају; Казала сам да доста је било*, итд.). Затим, утицај се огледа у поредбеним конструкцијама, у којима се уместо *него* користи *као* према мађарској поредбеној конструкцији са *mint* ’као’ (нпр. *Већу могућност имају ко ми, Боље слуша ко он*). Изоставља се копула *је* (нпр. *Овај деран већ велики*). Утицај се примећује и у неуобичајеном реду речи (нпр. *то како је, то шта је*). Калкирање према мађарском присутно је и у исказивању времена (нпр. *фрталј једанест* према мађарском *negyed tizenegy* ’четврт једанаест’ ондносно ’десет и петанаест’). Такође, мађарске конструкције се примећују у вербалним формулама предста-

вљања, одговарања на телефонски позив (нпр. *Хало, Јелена сам; Добар дан, Љубица сам* исп. Сикимић 2003).

3.2. Избор и замена језика

Период након Другог светског рата у Мађарској је обележен опадањем статуса мањинских језика, смањењем броја говорника и процесом убрзане замене језика.²⁰ Слична ситуација је карактеристична за многе савремене вишејезичне заједнице у Европи (исп. Gal 1979; Dorian 1981; Petrović 2009). Садашња употреба језика показује висок степен корелације са годиштем говорника: у генерацији рођеној пре Другог светског рата присутна је симетрична двојезичност српског и мађарског; млађе генерације спадају у асиметричне билингвале, са доминацијом мађарског. Употреба српског језика у Чипу се своди на комуникацију у породици, цркви, на часовима мањинског језика, током заједничких мањинских окупљања и у комуникацији са говорницима српског. Посебан симболички значај има употреба српског у избору личног имена и језику епитафа, мада и ту, у мањем броју случајева, има знакова замене језика. Употребу српског језика карактеришу особене комуникативне праксе: често је прекључивање и алтернација кодова, избор језика зависи од ситуације, теме и саговорника, чести су контактни изрази који се преузимају углавном из мађарског, и др.

У породичној комуникацији се такође могу уочити промене: старији говоре на српском, а млађи углавном на мађарском. То значи да се знање млађих говорника своди на пасивно разумевање. Будући да су егзогамни бракови након Другог светског рата већински, на виталност језика лоше утиче и то што мађарски супружници врло ретко науче мањински српски језик.

Пракса православних цркви да се служба држи на матерњем језику позитивно утиче на виталност српског језика. Обичај је био да се током литургије у Чипу користе два варијетета: црквено-словенски за појање и службу, а српски за проповед. Међутим, у новије време свештеници, углавном пореклом из Србије или Босне, и службу држе на српском. Таква промена није позитивно прихваћена међу Чипљанима, јер црквено појање и црквено-словенске песме представљају важан део њиховог фолклора и идентитета.

Побратимство Чипа са бачким селом Стапар је такође врло повољно утицало на виталност српског језика, јер је током пријатељских посета и заједничких дружења као једини језик комуникације коришћен српски. Ова редовна дружења са Стапарцима су утицала чак и на ревитализацију језика код неких Чипљана.

Одржање језика је отежано стигматизацијом регионалних варијетета која долази из званичног српског и академског дискурса и рефлектује се у ставовима говорника.²¹ Овакви ставови продиру у све институције, у медије и у школе и мањинску наставу. До стигматизације чипског локалног говора долази посебно у

²⁰ Замена језика се дефинише као процес у коме хабитуална употреба једног језика бива замењена хабитуалном употребом другог језика, при чему неколико наредних генерација наставља да користе оба језика (Weinreich 1953: 68).

²¹ Културе у којима регионални варијетети и стандард не дефинишу у лингвистичким него у идеолошким терминима, називају се „културама стандардног језика“ (енг. *standard language culture* исп. Laihonon 2009: 38). У такве културе спадају и српска и мађарска, а регионални варијетети се у њима категоризују као 'правилни' или 'искварени' у зависности од тога колико је дијалекатска основица варијетета удаљена од стандарда. Такође, у таквим културама се индиректно или директно појам језика изједначава са стандардним језиком.

сусретима са говорницима српског из 'матице',²² при чему неретко говорници из 'матице' исправљају или изругују њихов говор као 'неправилан'. Истраживања су показала да језички пуризам, како у настави тако и у комуникацији, и инсистирање на стандардном говору, умањују шансе за очување мањинског варијетета (Borbély 2000: 34).

4. Искази о употреби и замени језика

Транскрипти који следе представљају метајезички дискурс и језичку идеологију старијих говорника, у чију детаљну анализу нећу овога пута улазити.²³ Осврћући се само на неке од основних тема и одлика ових исказа.

а) Тема вишејезичности (исп. [1], [2], [3], [9]). Вишејезичност представља значајну тему, јер Чипљани свој идентитет конструишу као идентитет вишејезичног говорника. У исказима се редовно наглашава промена у језичком репертоару након Другог светског рата, када је српски био доминантни код, а немачки *lingua communis*; реферише се на полно условљене разлике у говорним репертоарима пре Другог светског рата, када жене као мање мобилне од мушкараца нису знале мађарски.

б) Тема замене и одржања језика (исп. [4], [5], [8], [9]). Искази о замени и одржању језика имају наглашену емотивну функцију: одржање / замена језика се везују са јаким емоцијама поноса, туге или осуде. Одражање / замена језика се такође везује за идеју одржања националног идентитета и припадности националној култури. Чипљани реферишу на побратимство са Станарцима и на Српску гимназију у Будимпешти као на врло позитивне чиниоце у одржању језика. Поред тога, на Српску гимназију у Будимпешти се реферише и када се тематизује стигматизација локалног варијетета.

в) Тема избора и употребе језика у унутаргрупној комуникацији и јавном простору (исп. [4], [6]). Избор језика и прекључивање кодова спадају у свакодневне комуникативне праксе Чипљана. Ови искази показују да су комуникативне праксе у Чипу хетерогене и да се разликују од породице до породице.

г) Тема стигматизације локалног српског говора (исп. [5]). У интервјуима су искази о екстерној стигматизацији локалног идиома која долази од говорника из 'матице' ретко присутни. То се може тумачити и аутоцензуром саговорника из Чипа, јер су истраживачи били говорници из Србије. У интервјуима су чешћи примери интерне деевалуације локалног идиома, било у експлицитним исказима било употребом посредних комуникативних стратегија, нпр. само-корекције и извињења при употреби мађарских израза, употреба термина *српски* као синони-

²² Термин 'матица' користим јер је широко прихваћен у дискурсу Срба из Мађарске. Употреба овог термина је карактеристична за конвенционални дискурс о мањинским и дијаспоричним заједницама и сугерише идеолошку представу о 'земљи порекла' као 'прародитељу'. Полунаводници сигнализирају управо идеолошку обојеност овог термина. Будући да се концепт дијаспоре у новије време развија у постмодернистичком кључу, употреба овог термина захтева посебну рефлексију.

²³ Уже дефинисана, језичка идеологија би се могла одредити као експлицитни метајезички дискурс, тј. као дискурс о језику (исп. Laihoen 2009: 26). Близак концепт експлицитној језичкој идеологији јесте концепт „ставова о језику“ (исп. Бугарски 1986). О односу језичке идеологије и процеса замене језика исп. Gal 1979; Petrović 2009).

ма за *стандардни српски језик*, снeбиваће да се говори српски пред говорником из Србије, итд. Ова интерна стигматизација је свакако резултат утицаја језичке идеологије која је присутна у јавном српском дискурсу, медијима и школама.

д) Тема употребе мађарског (исп. [9]). Старији говорници из Чипа наглашавају да боље познају српски него мађарски и да се у говору многих од њих примећује да им мађарски није први (матерњи) језик. Будући да они свој идентитет конструишу као идентитет вишејезичког говорника, врло негативно оцењују изругивање или коментарисање њиховог мађарског.

ђ) Тема неадаптираности на савремени српски језик (исп. [7]). Ова тема се посебно намеће када се говори о праћењу медија из Србије.

е) Тема комуникативних неспоразма и метајезичких шала је врло честа у дискурсу чипских Срба (исп. [3]). Метајезичке анегдоте представљају мале наративе у којима се конструише језичка реалност говорника из Чипа и износи вредновање говорника, језичких пракси и друштвеног контекста.

4.1. Конвенције транскрипције

У раду је углавном примењена „верbatim” („реч за реч”) транскрипција, која представља „један-на-један” однос према изговореним речима; међутим, ради лакшег разумевања изостављени су сви „ехо” искази, потврдне речце и токени, чији је једини циљ стимулација даље нарације, нпр. *Аха*, *Мхм*, итд. Транскрипти су сегментирани према смени говорних субјеката. У агенди се даје податак о ознаци и годишту снимка, нпр. С 1, С 2; о полу, годишту, образовању и занимању саговорника; посебно се наводи место рођења уколико саговорник није рођен у Чипу (обично је реч о женским особама које удате у Чипу). Поред уобичајених ортографских знакова: зарез (,), тачка (.), знак узвика (!), знак питања (?), наводника („”), користе се:

ИС	истраживач
СГ	саговорник / саговорница из Чипа
СГ ₁ , СГ ₂	више саговорника
..	кратка пауза (до 5 секунди)
...	дужа пауза (до 10 секунди)
--	изостављање једног дела текста саговорника
—	цртица се ставља код недовршених речи, нпр. <i>ре- рекао је</i>
’	мекоћа консонанта; специфичан изговор консонаната <i>ћ</i> , <i>ђ</i> који се под утицајем мађарског изговарају као палатални пловиви бележим као <i>т’</i> , <i>д’</i> ; такође бележим и умекшаваће африкате <i>ч</i> као <i>ч’</i> .
:	продужење вокала, нпр. <i>ни:је</i>
++	неразумљиво
=	говор се аутоматски надовезује на претходни турнус
□	преклапање у говору
ТЕКСТ	текст великим словима је посебно наглашен
◊	текст између ова два знака је тихо изговорен

- () паралингвистичко понашање се уноси у заграду, нпр. (смех), (јецање), (уздах), итд.

4.2. Транскрипти

[1] (С 9, 2001; СГ, женско (1923), основна вероисповедна школа, пољопривредница)

СГ: Па познавали смо се. У селу није била кака кут'а ди немачка да се нисмо познавали, да нисмо знали како се зове и и. То није било. Мој отац је знао перфект швап- немач'ки, ал боље валда нег маџарски. Па, било је било је жена стари у то време, није знала маџарски да говори. Баба била, па знам, биле су баба Нацка и и и баба Веса. Нису знале маџарски, а у Маџарској су живеле. А маџарски нису, а швапски су знале, јер су били Шваби, тако смо казли за Немце, Шваби. Шваби су знали српски а Срби су знали швапски.

[2] (С 45, 2008; СГ, женско (1923), основна вероисповедна школа, пољопривредница)

ИС: А шта сте учили у школи, које сте имали предмете?

СГ: Нисмо ми маџарски уч'или. Зато, то је нама и фала било ондак, кад нисмо ма-, што нисмо маџарски уч'или. Била јелте српска учитељица.. па она нас на српски тек уч'ила. Онда код кут'е сваки српски говорио. Ди смо ишли свуд се српски говорило. Ми смо Срби били овде сви екстра, од од крста овамо то су биле све српске кут'е. А сад има и расијано, и по њевим крају Срба. А Мад'ара није ни било, него Шваби су ту постојали. Онда су после рата ч'етрдесет пете године.. иселили.. Немце, што су били Немци. И онда остале празне кут'е. Онда су населили таке.. <Мад'аре овамо>. И онда добијемо Мад'аре, и Мад'ара. Има и Немаца неколико породица.

[3] (С 31, 2001; СГ₁ мушко, (1924), СГ₂ мушко (1933); обојица саговорника рођени и ожењени у Чипу, основна вероисповедна школа, пољопривредници)

ИС: А које језике говорите?

СГ₁: Бугарски, и маџарски, па швапски, кажи.

СГ₂: Опа, о, о!

СГ₁: Не, не, ја не немачки знам, ја швапски. Ту су били Шваби понајвише. Ту маџарски се

није здраво разговарало, и српске жене су швапски, пошле у дућан, и казале дућан.

СГ₂: Дућан, да, да.

СГ₁: Дућан. И тамо су искале швапски. А Срби су мудрији били нег Шваби.

СГ₂: (смеје се)

СГ₁: Јер јер јер Срби су сви знали швапски, а Швабо није, ретко је знав Швабо српски.

ИС: Где сте бугарски научили?

СГ₁: Био сам у Бугарској. Бугари били код мене. Па то је кажу покварено српски.

СГ₂: (смеје се)

СГ₁: Само они ош-, још оштрије говоре нег ми. Не могу ја разумети.

ИС: Зар нема у једном суседном селу Бугара?

СГ₁: Има и ту Бугара, две-три куће било Бугара оде.

ИС: И овде, у Чипу.

СГ₂: И у Чипу. Сад и нема. Сви помрли. Сад запарложило.

ИС: А како сте с њима живели?

СГ₁: Па добро.

СГ₂: Па не они су бугарског порекла, шта ја знам. Онај Иван је из Бугарске био, не.

СГ₁: Па чича Ристо из Бугарске био. Није знав, ту је био сто година, ал није научио српски, знаво само бугарски, бугарски: „Блгарски, блгарски, блгарски”.

СГ₂: Мешано (смех)

СГ₁: И ово и оно. И мађарски не знам да л је знав здраво, ај, ај. Мађарски језик тежак.

СГ₂: А прије прије жене старе нису знале мађарски.

СГ₁: Не, кад моја моја мајка била.

СГ₂: Моја мама није знала здраво мађарски да говори.

ИС: Кажите ми ка- како је мајка говорила, само српски? Није знала ваша мајка можда немачки или неки други језик?

СГ₁: Није.

СГ₂: Не, не, српски и мађарски.

СГ₁: Мађарски мало. Ај, ај, ај ај! Имали смо коња једнога, па су је звали Баба. Па дошли да купе коња, па каже: „Ногу hívják?” – „Како зове се?” – „Баба”. А моја мајка чула да „баба”, каже: „Па ови ови ће и мене да однесу!”

СГ₂: (смех) „Баба” то је ’лутка’.

ИС: Аха, на мађарском.

[4] (С 41, 2008; СГ₁ женско (1940), мађарска средња школа, васпитачица; СГ₂ женско

(1935. Медини), мађарска виша школа, шефица; СГ₃ женско (1935. у Помазу), основна вероисповедна школа, пољопривредница; СГ₄ женско (1940. у Медини), мађарска виша школа, учитељица; СГ₅ женско (1925), основна вероисповедна школа, пољопривредница)

ИС: А како ви у кући?

СГ₁: Па ја сам сама, удовица сам.

ИС: А добро, ал кад дођу они?

СГ₁: Са њима мађарски. И са сином, и све то. Нажалост. А имам једну компшиницу М.-ом, с њом ми гњечимо српски. Ја, он, ја и она (смех). А код т’ерке, она ми је јадна у Ловри удата, њена деца су ишле у српску школу, оне дивно говору ГО-ВОРИЛЕ српски, сад вет’ и оне све мање. И сас ћерком, шта ја знам, окренемо, и ома на мађарски. [Зашто, не знам.]

СГ₂: [То нам лакше, то] је нама много лакше.

СГ₁: Жа ми је, жао ми је. А с М.-ом ето мојом, ми гњечимо.

СГ₁: Кад дођеду наши па говоре мађарски, каже С.: „Ко то не разуме српски?” (смех)

СГ₃: Ја сам тако, ја не браним кад је мој зет мед’ нама. Ја говорим, али и српски.

СГ₁: Ја вет' не, видиш. Једна особа нек је Мађар ја вет' нет'у српски да говорим. Како је снаја наступила у кут'у ја не би проговорила.

СГ₄: То није добро, то није добро.

СГ₁: А шта да радиш.

[5] (С 59, 2008; СГ₁ женско (1946), мађарска средња школа, службеница; СГ₂ женско (1927), основна вероисповедна школа, пољопривредница)

ИС: Нису баш увек, не можете лако да прихватите ове до- који су дошли из Србије. Нешто ту нема увек=

СГ₁: =Нема контакта=

СГ₂: =О чему се ради?

СГ₁: Рет'и, казат'у ти зашто. То т'у ти рећи да мислим вет'и и у школи је то проблема. Сад од наши деца ми се радујемо да колко матерњег језика.. скупу и науч'у. А кад се снађу сас овима децама, онда и зафркавају.. да не причају. Па ко и ја не причам тако ко ти. Па не прич'ам. Ал ја сам овлико науч'ила, сач'увала од моји преци. Али деца већ су тако знадеш, да тако да сад вет' наша деца немају ни воју да иду у српску школу. Разумеш?

ИС: Зашто?

СГ₂: Лако је било саде бити Србин после после овај.. али прије прије одржати српство, па ми одржали, а они преко, колко њи дошли овамо што нису крштени, а овде се свако дете крстило.

СГ₁: Но, је л и- и- исмијавају, знаш. То је мени је рекао С. из Србобрана, каже, да. Он је нама рекао... па је Ј. је мала била, знаш, па кад проговарала, и дошли су С.-ови, па је овако ту посадили, и каже: „Кажу ти, ч'ика С., ШТА си ти?” – „Српкиња.”. А он да падне у несвест, каже: „Види, каже, ову малу, у МАЂАРСКОЈ мени каже да је она Српкиња, кад моји ка- наши, каже, у Србији не сму то рет'и.” И они су толко обожавали ти сви што су нам долазили. Е сад што се ту населу, како видимо ту су и Р.-ови ови, и ево видим и Н.-ом сам се ја ту препирала кој- који има кафит'. Знаш, и с њим, и све. Каже ме-: „Е Д. мени то није јасно, каже, четрдесет хијада Срба су дошли за Мад'арску у то време, каже, тај помножак, каже мени. Онда сад колко би требало да буде.” „Стани, реко, видет'емо реко твој помножак кроз тристо педесет година! Јел ово је тристо педесет година, вет' колко ЈЕ. И ми смо овлико сач'ували. Да твоје колко т'е?” Ево син му вет' нет'е српски да прич'а, дошо овамо, јел донесе он, и жена му је ту била, и СВИ. И ЈА ПРИЧ'АМ ДЕРАНУ: „Ајде М., тета Д. т'е ти ово покасти.” – „*En nem tegyek oda*”. Мацара. Аха! „Онда, је л ти сад јасно бити, реко, душо моја?” Онда поч'о мени у то време.. српску цркву у Пешти да ОНИ саде како организују, ОНИ шта. „Стани, стани, реко. Једно, што т'у ови ови наши преци, ко Вујуич'ит' ови, ти, да ништа нису радили. Овамо ч'уј, и Текелијан, и Српска црква и све, ко су то наследили? И ми смо сач'ували, ево ти. Не ти што си сад дошо десет година си паметан ту.” Но ту је то.

[6] (С 45, 2008; СГ женско (1923), основна вероисповедна школа, пољопривредница)

СГ: А ми нисмо Рацови били, ми смо Срби били, само они тако научили: „Vodráczok”. Увек нам се ругали „Vodráczok”. И било је то тако кад су, н- но сад

није било то тако да је било слободно, није то слободно било, само има увек таки који, који је таки проклет. Не мож да, да поднесе да, шта ја знам, говори страни језик когод', не, и не могу да то. Одовуд знам да кад смо ишли на воз, увек нам казали, каже да зашто говоримо псет'им језиком: „Kutya nyelve megbeszélnek”. Да.

ИС: А ко вам је то говорио?

СГ: Па ти путници што су путовали на возу. Таки, што ко зна, не знамо ни ко су били, шта су били. Није то влада наручила да то тако треба они нама да кажу. Само таки увек има проклети, што су, што им сметало, но па, али=

ИС: =Па јесте се ви тада трудили да не говорите српски у возу или?

СГ: Па мало смо били, то је нама фала што смо још, што смо ми науч'или на то да ми онако ко, како да кажем, ко у у мањини смо живели. И онако нисмо били таки слободни. Нисмо осет'али ту слободу у својој држави. Јел ово је наша држава, не? А ту својину нисмо осет'али ко онај што је био био Маџар, не. Па сад то је и разумљиво, да. Но. Сад они су јелте вет'у владу осет'али бар. Не кажем дакле, биле су, били смо, биле су ту српске школе, цркве. Све је било ту да смо имали ми могућности да уч'имо [српски.] Имали смо увек могућности. Није било да нисмо имали могућности.

[7] (С 9, 2001; СГ, женско (1923), основна вероисповедна школа, пољопривредница)

СГ: Па слушај, гледам телевизију у телевизији, па сад знамо маџарски, мађарски. А знаш да има таки речи да и не разем да шта то гласи. То, тако вет' говориду.. одлич'но да не знам шта то гласи. Тако исто ко и у српски. Па сад ево ти, М. и Д. су ишле у школу српску, у Пешти Од првог разреда. Знате, сасвим друкче говориду ко ми. Разумим је, ал здраво тако одлично лепо говоре, лепше него ми.

[8] (С 13, 2001; СГ, женско (1940) средња школа)

ИС: А како тако добро говорите српски?

СГ: Па сад кажем, родитељи су Срби, муж ми Србин био и деца ми. Деца ми сад вет' нажалост и мали унучад, снаја ми је пола Српкиња, отац јој је Србин, мати је Швабица и она не говори српски снаја а ни деца, али иду на ч'ас. Перо је сад рецитово на Божић, ишо је са вертепом. Све сам га ја научила, али али не разуме шта говори, то је жалосно да. Сад, има он не- неких сто, двесто с-с- речи што зна српски, али то мислим да је мало. Не зна да и веже, не зна да и стави у реченицу То је врло жалосно нама. Шта може. Ја сам тако мишљела кад се они породили и поч'ели да говору, да т'у ја моћи са њима да се разговарам српски. Ја сам, и снаја каже: „Па мајко сад”. Али видла сам да буну то децу. Требала сам ја то силити вет', сад вет' жалим. Сад је најмањи ч'етир године, а старији је осам а средњи је пет година. Мушкарци. А т'ерке, су, т'еркине т'ерке оне су вет' велике, Љ. деветност година, И. шеснаест. Оне су, врло лепо српски говоре, до четир разреда су ишле у српску школу. Ал и сад и оне већ мађараду. Нажалост, у тој групи де она у разреду нема уопште ниједно Српч'е више. Ди су се оне сад ++, једна на факултету, друга у гимназији. И сад и оне вет' нет'е да говоре. И са мном мађараду. То је то је сад врло жалосно нама старима, јер вет' на толико нас је сад мало. А и зет је Србин и т'ерка Српкиња и оне су обадве лепо говориле српски. А овде овде је сад вет' готово (смех), последња што ја сад говорим. И син ми врло лепо

знав да говори, још и сад говори, али ми у већма не идемо тако. И ја треба да пазим, ја сад треба да пазим да како т'у се изразити++.

[9] (С 21, 2001; СГ мушко (1933), основна веросисповедна школа, пољопривредник)

ИС: А да ли.. значи овде није било много Мађара. Ваше мајке, рекли сте, нису ни знале мађарски?

СГ: Не. Здраво мало, здраво мало. И то што су казале мађарски то онако с наопака++ (смех)

ИС: Да. Да. А како ви знате?

СГ: Ја?

ИС: Аха.

СГ: Српски и мађарски. Па мало немачки, мало али то ништа.

ИС: Само мало. Аха. А..

СГ: И руски (смех)

ИС: И руски? А то сте учили

СГ: Па то смо овде учили од Руса (смех).

ИС: Кад су били овај после Другог светског [рата], тада? Аха.

СГ: [Да.]

ИС: А шта боље знате српски или мађарски?

СГ: Српски.

ИС: Српски од мађарског.

СГ: Ал.. не оно право српски како се у Југославији. Шта сад сад помало уч'имо се вет' тако, јел долазе оде из Југославије.. из Стапара долазе овамо, П. је сигурно прич'о. Па тако да сад се помало уч'имо онако мало боље српски говоримо=

ИС: =Не ви=

СГ: =Много, много речи кажемо тако што мађарски.

ИС: Аха. Па до- добро, то је и нормално да користите мађарске речи. А да ли Мађари могу да примете да вама мађарски није матерњи језик кад причате? Или причате овај кад причате мађарски а да се то не позна да нисте Мађар?

СГ: Позна се.

ИС: [Позна се.]

СГ [Познаје се.] Познаје се.

ИС: Аха. Аха. А ваша деца?

СГ: Знаду српски. Моја моја, деца имам једног сина у Помазу и ћерку имам оде у Тукуљи. Они знаду. Сад моја т'ерка је српс-.. у забавишту је.. како да кажем...

ИС: Васпитач'ица.

СГ: Васпитач'ица.

ИС: Аха.

СГ: Српска.

ИС: Аха.

СГ: А син ми је у Помазу он он он има неку.. фабрику неког, нешто ради.. свеједно је. А већ уну- унучади ми знаду свакоје обич'аје, имам пет, (смех) свакоје зна српски.

Литература

- APOR, B.
2004. The Expulsion of the German Speaking Population from Hungary. In: Prauser, S., Rees, A. (eds.) *The Expulsion of the 'German' Communities from Eastern Europe at the End of the Second World War*. Working Paper HEC No. 2004/1. Florence: European University Institute, 33–45. Available at: www.iue.it/PUB/HEC04-01.pdf.
- BORBÉLY ANNA.
2000. The Process and the Factors of Language Shift and Maintenance: Sociolinguistic Research in the Romanian Minority Community in Hungary. Open Society Support Foundation. <http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001138/01/146.pdf>.
- DORIAN, NANCY, C.
1981. *Language Death: The Life Cycle of a Scottish Gaelic Dialect*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- FILIPOVIĆ, JELENA
Moć reči : Ogledi iz kritičke sociolingvistike. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- GAL, SUSAN
1979. *Language Shift : Social Determinants of Linguistic Change in Bilingual Austria*. Academic Press INC.
- GOFFMAN, ERVING. [1959]
2000. *Kako se predstavljamo u svakodnevnom životu*. Beograd: Geopoetika.
- GUMPERZ, JOHN, J.
1964. Linguistic and Social Interaction in Two Communities. In: Gumperz, J., Hymes, D. (eds.) „The Ethnography of Communication”. *American Anthropologist* 66/6 / part II. (Special Issue). American Anthropological Association, 137–153.
– [1968] 2009. The Speech Community. In: Duranti, A. *Linguistic Anthropology. A Reader*. Willey-Blackwell, 66–73. (Source: The Speech Community. *International Encyclopedia of the Social Science*. New York: Macmillan. 1968, 381–386.)
- HAJDÚ, MIHÁLY
2006. Pesty Frigyes helynévgyűjtésének megjelentetése. *Névtani Értesít* 28. Budapest, 205–215.
- IVIĆ, PAVLE
1966. O srpskom govoru u selu Lovri. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 12. Budapest, 191–201.
- ILIĆ, MARIJA
2008. Oral History: From Autobiographical to „Collective” Narrative – Serb Oral Discourse on the Expulsion of Germans from Hungary. In: Dahmen, W., Himstedt-Vaid, P., Ressel, G. (eds.) *Grenzüberschreitungen. Traditionen und Identitäten in Südosteuropa*. Festschrift für Gabriella Schubert. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 189–203.
– 2010. *Those were all Serbian villages by the Danube: The Concept of Space in Collective Narratives of the Serbs in Hungary*. In: Cristian, Voss (ed.) *Ottoman and Habsburg Legacies in the Balkans: Language and religion to the North and to the South of the Danube*. München, Berlin: Verlag Otto Sagner, 265–289.
- MILROY, LESLEY
1987. *Language and Social Networks*. Basil Blackwell.
Nepszámlálás 2001. <http://www.nepszamlalas.hu/index.html>.
- LAIHONEN, PETTERI.
2009. *Language Ideologies in the Romanian Banat : Analysis of Interviews and Academic Writings among the Hungarian and Germans*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- PESTY, FRIGYES. [1864]
1984. *Pesty Frigyes kéziratos helynévtárából Pest-Pilis-Solt vármegye és kiegészítések*. Szentendre.

- PETROVIĆ TANJA
2009. Srbi u Beloj Krajini : Jezička ideologija u procesu zamene jezika. Beograd: Balkanološki institut SANU, Založba ZRC.
- TÓTH, ÁGNES
2005. The Relocation of the Germans and the Slovakian–Hungarian Population Exchange. In: Tóth, Á. (ed.) *National and Ethnic Minorities in Hungary, 1920–2001*. New Jersey: Atlantic Research and Publications Inc, 253–312.
- SIKIMIĆ, BILJANA
2002. Terenska istraživanja u Medini (Mađarska). *Lingvističke aktuelnosti* 10. <http://www.asusilc.net/aktuelnosti?p=355>.
– 2009. Being 'Hidden' within a Minority. The Adoption of Bulgarians into the Ethnic Group of Serbs in Hungary. In: Promitzer, Ch., Hermanik, K., Staudinger, E. (Eds.) *(Hidden) Minorities. Language and Ethnic Identity between Central Europe and the Balkans*. Wien: LIT Verlag, 189–200.
Szigetcsép web – <http://szigetcssep.hu/index.php>.
- SZILÁGYI, JÓZSEF
2006. *A tőköli rákok története és népszokásai*. Tököl.
- VUČKOVIĆ, MARIJA
2004. Kajkavci u Banatu : lingvistička situacija i polna diferencijacija.
U: Сикимић, Б. (ур.) *Скривене мањине на Балкану*. Београд: Балканолошки институт САНУ, 199–215.
- WEINREICH, URIEL
1953. *Languages in contact*. Columbia University Press.
- БУГАРСКИ, РАНКО
1986. *Језик у друштву*. Београд: XX век.
- ВУЧИНА-СИМОВИЋ, ИВАНА, ФИЛИПОВИЋ, ЈЕЛЕНА
2009. *Етнички идентитет и замена језика у сефардској заједници у Београду*. Београд: Завод за уџбенике.
- ИВИЋ, ПАВЛЕ. [1956]
1985. *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод у штокавско наречје*. Нови Сад, 68–88.
- ИЛИЋ, МАРИЈА
2003. Чипска свадба у казивању Јелене Љубе Николић. *Етнографија Срба у Мађарској* 4. Будимпешта, 49–78.
– 2005. Фолклорни текст у процесу заборава. *Гласник Етнографског института САНУ* LIII, 321–335.
– 2006. Социјални простор у фолклорним анегдотама – наративи Саве Сокића из Медине. *Етнографија Срба у Мађарској* 5. Будимпешта, 77–100.
– 2007. Фолклорна анегдота: између мемората и фабулата – теренска истраживања Срба у Медини (Мађарска). *Гласник Етнографског института САНУ* LIII, 217–232.
– 2009. Динамика језичке и социјалне промене: о мањинским језицима у Мађарској с посебним освртом на српски језик. *Јужнословенски филолог* XLV, 331–357.
- ИЛИЧ, М.
2008. Когда они становятся мы а когда они? Устный дискурс сербов из Венгрии. *Etnolingwistyka. Problemy języka i kultury* 20. Zbornik radova sa konferencije „Swój – obcy (inny) w językach i kulturach słowiańskich. Problem tożsamości grupowej w Europie” u Lublinie, oktobar 2006. Lublin, 349–306.
- КОСОВАЦ, МАТА
1910. *Српска православна Митрополија карловачка, по подацима од 1905. год*. Српска манастирска штампарија у Карловцима.
- МАЛОВИЋ, ГОЈКО
2001. Оптирање и нсељавање Срба из села Ловре (Мађарска) у Војводину 1921–1924. *Зборник Матице српске за историју* 63–64. Нови Сад: Матица српска, 111–155.

Матица венчаних. Протокол венчаних цркве храма св. Великомученика Стевана Дечанског у Чипу, 1896-

НИКОЛИЋ, МИРОСЛАВ

1993. Неке особине говора у Чипу код Будимпеште. *Јужнословенски филолог* XLIX, 137–153.

ПЛОТНИКОВА, АННА, А. [1996]

2009. Материјали за етнолингвистичког изучења балканославјанског ареала. Москва: Институт славјановедeња РАН. [улитник је штампан у руском оригиналу и српском преводу, који следи иза њега: *Materijali za etnolingvističko proučavanje balkansko-slovenskog areala*].

ПРЕЛИЋ, МЛАДЕНА

1995. *Срби у селу Ловри у Мађарској током XX века*. Будимпешта: Српски демократски савез.
– 1999. Српско-мађарски бракови у Будимпешти и околини. *Етнографија Срба у Мађарској* 2. Будимпешта, 106–113.
– 2001. Матерњи језик код Срба у Мађарској као симбол етничког идентитета. *Етнографија Срба у Мађарској* 3. Будимпешта, 98–107.

РУЖИН, МИЛАН

1994. Основни задаци за унапређивање српског школства. У: Каназир, Б. (ур.) *Срби у Мађарској*. Зборник радова са конференције о националним мањинама одржане 25, 26. и 27. септембра 1992. године. Београд: Светска српска заједница, Институт српског народа, Палата Стефанеум, 73–82.

СИКИМИЋ, БИЉАНА

2003. Срби на Чепелској ади, етнолингвистички поглед. *Етнографија Срба у Мађарској* 4. Будимпешта, 34–48.
– 2004. Актуелна теренска истраживања дијаспоре: Срби у Мађарској, *Теме : часопис за друштвене науке* 2. Ниш: Универзитет у Нишу, 847–858.
– 2005. Изазов теренског рада – етнолингвистика или антрополошка лингвистика?
У: Радојичић, Д. (ур.) *Етнологија и антропологија: стање и перспективе*. Београд: Етнологски институт САНУ, 235–244.
– 2006. Две мањине: Срби и Роми/Бејашци у мађарској Барањи. *Етнографија Срба у Мађарској* 5. Будимпешта, 101–112.
– 2007. Бугари као скривена мањина. У: Асенова, П. et al. (ур.) *Българските острови на Балканите*. Софија, 11–23.

СТЕПАНОВИЋ, ПРЕДРАГ

1994. *Говори Срба и Хрвата у Мађарској : Штокавско наречје*. Горњи Милановац.
– 2000. *Говори Срба у Мађарској*. Будимпешта.

СТЕФАНОВИЋ, ДИМИТРИЈЕ

1993. Из микротопонимије насеља са српским живљем у околини Будимпеште. *Јужнословенски филолог* XLIX. Београд, 175–186.
– 2003. Из микротопонимије Чипа. *Етнографија Срба у Мађарској* 4. Будимпешта, 79–84.

ЧОБАН, БОЈАНА

1981. Српске основне школе у Мађарској између два рата. *Из наше прошлости* III. Студије из повијести школства Хрвата, Срба и Словенаца у Мађарској. Завод за издавање уџбеника. Будимпешта, 21–42.

ЧОБАН-СИМИЋ, БОЈАНА

1994. Пројекат Српске основне школе и гимназије у Будимпешти. У: Каназир, Б. (ур.) *Срби у Мађарској*. Зборник радова са конференције о националним мањинама одржане 25, 26. и 27. септембра 1992. године. Београд: Светска српска заједница, Институт српског народа, Палата Стефанеум, 83–88.

Rezümé

Marija Ilić

A szigetcsépi szerb közösség és a nyelvcsere kérdései

Szigetcsép (Čip) Budapesttől 30 km-re, a Csepel-szigeten található. A nagyközségben a második világháborúig a szerbek zárt nyelvi közösségben és endogámiában éltek. A háború után a társadalmi változásokkal nyíltabbá vált a közösség, a nyelvcsere elkezdődött.

A középkorban a település neve Szent Mihály, lakói katolikus magyarok. 1283-ban Cséptelek, később Szigetcsép a neve. Feltehetően 1541-ben jut török kézre. Az 1559-es török összeírásban Csépany néven szerepel. Csakhamar elnéptelenedik. Habár erre a vidékre már Luxemburgi Zsigmond idejében is érkeztek szerbek, nagyobb számban a 17. sz. végén (a *Velika seoba* – 1690 táján) költöznek be. Előbb az Ófalu részén telepedtek le, majd a gyakori árvizek miatt a mai helyen épül fel a falu. Itt emelnek állandó pravoszláv templomot is 1770-ben. Származási helyüket eddig nem sikerült beazonosítani.

A község másik nagyobb népcsoportját, a németeket 1750-ben telepítik a faluba, Nürnberg és Wittemberg környékéről. Mária Terézia 1755-ben katolikus templomot építtet. A főváros közelsége miatt is, a község kulturálisan és gazdaságilag is gyorsan gyarapodik. (A nagy dunai árvizek ideje: 1838, 1878, 1940, 1956. 1870-ben tűzvész pusztított a községben.)

A II. világháborúig a katolikus „sváb” falurész és a „pravoszláv negyed” egymástól elszigetelten ugyan, de békésen élt egymással. (A szerbeknek nemcsak templomuk, hanem külön temetőjük, iskolájuk és kocsmájuk is volt.) A két népcsoport jobban beszélte egymás nyelvét, mint a magyart. Az I. világháború után Csép szerb lakosságának 18%-a „optált”, azaz átköltözött Bački Brestovacra (Beresztóc), az újonnan megalakult Szerb-Horvát-Szlovén királyság területére. A II. világháború alatt a község sokat szenvedett a bombázások, majd 1944 őszén a községen átvonuló front pusztítása miatt. Ezt követően a községből 250 lakost a Szovjetunióba hurcoltak, 24 családot internáltak, 1946-ban német származásuk miatt 464 személyt Németországba telepítettek ki. Helyükre 500 magyar települt be (Mezőkövesdről, Körösladányból stb.). A szerb egyházi vagyont és az iskolát államosították, egyre több ipari üzem épült, magyarok a szerb negyedben is vásároltak házakat. Szigetcsép etnikai arculata teljesen megváltozott, Budapest elővárosa lett.

1994-ben a községben külön szerb és külön német kisebbségi önkormányzati testület alakult. A régi szerb iskolában működik a „Vuk Karadzity” Szerb Klub 1994-ben 7 szerb gyerek volt az óvodában és 17 tanult szerb nyelvet az iskolában. A csépi szerb közösségnek ma a vajdasági Szta párral van testvértelepülési kapcsolata. 1980-ban a község lakosságának csak 5%-a volt szerb.

A szerző 1896-tól 2007-ig vizsgálta a házasságok összetételét, arról szemléletes kimutatásokat közöl. Megállapítja, hogy az utóbbi évtizedekben egyre több a vegyes házasság, a munkahely, utca nyelve a magyar.

Ezekon kívül a szerző mélyreható vizsgálatokat végzett a nyelv, a kultúra és a nemzeti tudat helyzetéről, azok változásairól is. Több éven át kutatta Szigetcsép szerb szókészletét, a nyelvi változásokat, a jövevényszavak arányát és a dialektus jellegzetességeit.

Eperlőjessy Ernő

Summary

Marija Ilić:

The Serb community in Szigetcsép-Čip and language shift

Szigetcsép (Serbian: Čip) is situated 30 kilometres from Budapest on the Csepel Island (Serbian: *Čepeljska ada* or *Kovinska ada*). In this large village Serbs lived in a closed linguistic community and in endogamy until the Second World War. After the war their community became more open and language shift commenced as a result of various social changes.

History:

In the Middle Ages the name of the settlement was *Szent Mihály* ('St. Michael'), and the villagers were Roman Catholic Hungarians. In 1283 the name of the settlement was *Cséptelek*, later it changed to *Szigetcsép*. The village was occupied by the Ottomans presumably in 1541. In the Turkish census of 1559 it is referred to as *Csépany*. The settlement soon became uninhabited. Although Serbs settled

in this area already in the time of Sigismund of Luxembourg, their number increased at the end of the 17th century (around 1690, *Velika Seoba* i.e. The Great Migration of Serbs to Hungary). At first they populated Ófalu ('Old Village'), later, because of the frequent floods, the village moved to its present place. A Serb Orthodox church was built in 1770. The origin of these Serbian settlers has not yet been identified.

Germans formed the other major ethnic group of the village, who settled down in 1750, coming from the area of Nuremberg and Wittenberg. Maria Theresa, ruler of the Habsburg Empire, had a Roman Catholic church built here in 1755. Being close to capital city, the settlement was developing both economically and culturally. (Large-scale Danube floods: 1838, 1878, 1940, 1956. A fire destroyed a considerable part of the village in 1870.)

Until the Second World War the Roman Catholic German quarter and the Orthodox Serb quarter of the village co-existed in an isolated but peaceful way. (Serbs had their own church, graveyard, school and pub.) Members of both ethnic groups spoke each other's language, rather than Hungarian. After the First World War 18 percent of the Serbian population of the village moved to Bački Brestovac, to the territory of the newly established Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians. During the Second World War villagers suffered a lot from bombardment and other war actions in autumn 1944 as the frontline reached the village. After the Second World War 250 villagers were deported to the Soviet Union, 24 families were relocated within the country under surveillance. In 1946 464 persons were deported to Germany because of their German origin. 500 Hungarians from north-eastern Hungary (Mezőkövesd, Körösladány etc.) took over their homes. Serb ecclesiastical properties and school were nationalised. More and more industrial firms were established; Hungarians bought houses in the Serbian quarter. The ethnic composition of Szigetcsép has completely changed and the village has become a suburb of the capital, Budapest.

In 1994 Serbian and German minority self-governments (local minority councils) were elected locally. The „Vuk Karadžić Serb Club” operates in the building of the former Serbian school. In 1994 seven Serbian children attended the local kindergarden and 17 students learnt Serbian at school. The sister settlement of the Serbian community of Szigetcsép is Stapar in Vojvodina province of Serbia. In 1980 only five percent of the local population was Serb.

The author investigates the composition of marriages from 1896 until 2007 and presents data in detail. She points out that in recent decades mixed marriages have become more frequent, and language use in everyday life (at workplaces, in the street – out of home) has become predominantly Hungarian.

Besides this, the author has carried out a comprehensive investigation about the status and change of national identity, language and culture. She has scrutinized Serbian vocabulary in Szigetcsép over years, investigating linguistic changes, loanwords and features of dialect.

Ernő Eperjessy